

KÜLÖNFÉLÉK

Dr. Szádeczky-Kardoss Lajos.
1859—1935.

Azt a szomorú kötelességet kell teljesítenünk, hogy egyszerre emlékezzünk meg a két testvér elhunytáról az Erdélyi Múzeumban, amellyel hosszú ideig a nevük elválaszthatatlanul egybeforrt. Szádeczky Gyulát alig hat hét múlva követte a sírba egy évvel idősebb bátyja, szádecsei és kardosfalvi Szádeczky-Kardoss Lajos, aki három évtizedig Erdély tudományos és közéletében jelentős szerepet töltött be.

1859 április 5-én született az abaúji Pusztafalun. Tanulmányait a budapesti és a bécsi egyetemen végezte. Már egyetemi hallgató korában a román és a lengyel levéltárakban végzett történelmi kutatásokat s így terelődött figyelme Erdélyre. Országos érdeklődést keltett annak idején az a tevékenysége, amellyel a bukovinai székelyek hazatelepítését irányította. 1883-ban a budapesti egyetemen magántanár lett s ugyanabban az időben, mint a Tört. Társulat másodtitkára, a Századokat szerkesztette. Egészen fiatalon érte a M. Tud. Akadémiának az kitüntetése, hogy 1888-ban tagjai közé választotta. — 1891-ben, 32 éves korában a helybeli egyetemen a magyar történelem rendes tanára lett. Szabó Károly halála után őt bízták meg a székelyek történetének a megírásával s 1895-ben, mint naplóró, résztvett Zichy Jenő ázsiai kutatóútjában. 1900-ban a párizsi világkiállítás magyar pavillonjának egyik rendezője volt s az ott bemutatott erdélyi kincseket ő gyűjtötte össze. 1903-ban a Rákóczi-zarándoklat alkalmával felkutatta Thököly Imre és Zrinyi Ilona egykori lakóhelyét. A világháboruban mint hadtörténetíró vett részt. 1919-ben Er-

délyt elhagyta. Egyideig nemzetgyűlési képviselő volt, majd a szegedi egyetemen tovább folytatta tanári működését 70 éves koráig. Élete végéig sokat fáradozott a lengyel-magyar kapcsolatok szorosabbra fűzésén.

Tudományos munkásságának derék része Erdély XVI—XVII. századbeli multjához és a székelyek történetének kutatásához kapcsolódik. A Székely Oklevéltár 4—7. kötete az ő szerkesztésében jelent meg. Megírta Mihály havasalföldi vajda 1599—1601. évi erdélyi szereplését (oklevéltárral), Báthory István erdélyi fejedelem életrajzát, lengyel királlyá választását s az oroszok ellen folytatott hadjáratait, a gróf Haller-család történetét, gróf Bethlen Kata életét, s „Udvarhelyszék“ történetét. Azonkívül kiadta br. Apor Péter verses munkáit és levelezését, valamint Halmágyi István naplóját. Nevezetes továbbá a csiki székely krónikáról és a székely nemzet történetéről írt munkája. Azonkívül egy sereg értekezésében és kiadványában multunknak számos részletét tisztázta és megvilágította, s azt is érdemei közé kell számítanunk, hogy hasonló munkára másoknak is sok indítékot adott.

Külön kell megemlékeznünk arról, hogy Szádeczky-Kardoss Lajos az Erdélyi Múzeum-Egyesület multjában is tevékeny szerepet vitt. A bölcsészeti szakosztály az 1893. június 14-én tartott közgyűlésén a Pestre távozó Szinnyi József helyébe őt választotta titkár-szerkesztővé. Így 1893 szeptemberétől 1905 decemberéig, amikor Erdélyi Pál veszi át tőle a folyóiratot, Szádeczky Lajos szerkeszti az Erdélyi Múzeumnak a 10—22. kötetét. Működése az Erdélyi Múzeum külső és belső megerősödésének, új irányú gazdagodásának idő-

szaka. Ezért az Erdélyi Múzeum-Egyesület és folyóiratunk története mindig hálás kegyelettel fogja őrizni és méltányolni Szádeczky-Kardoss Lajos emlékét.

A százéves Kisfaludy-Társaság.

Ez év február 16-án ünnepelte a Kisfaludy-Társaság fennállásának százéves fordulóját. A magyar művelődésnek olyan eseménye ez, amely mellett szívesen állunk meg egy pillanatra, hogy számbavegyük az érdemes Társaság százéves működésének kiemelkedő eredményeit.

Kisfaludy Károly személyes barátaival alapították a Társaságot, mégpedig azzal a céllal, hogy mesterük emlékét megörökítsék s munkájukat az ő szellemében folytassák. Kisfaludy Károly a maga idejében tárgyban, eszmében és formában a Nyugattal való kapcsolatot kereste, de úgy, hogy abban a nemzeti és a népi elemek is tisztán érvényesülhessenek. Ez volt az az eszmei alap, amely nemcsak a Kisfaludy-Társaságot, hanem Vörösmarty, Arany és Petőfi közreműködésével a magyar költészetet is virágzásba borította. A Társaság bölcsőjénél nem csekélyebb személyek állottak, mint Vörösmarty, a a költőfejedelem, Bajza, az európai műveltségű nagy kritikus, és a minden szépért egyformán lelkesedő Toldy Ferenc, „irodalomtörténetírásunk atyja.“ Az első választott tagok sorában Czuczor Gergely, Fáy András, báró Jósika Miklós és a legklasszikusabb magyar egyéniség, Kölcsey Ferenc, nevével találkozunk. Két érzelem lelkesítette mindig a tagokat: a kegyelet és a haladás, amely az idők változásában mindig szerencsésen megtalálta a maga formáit és eszközeit.

Működését a Társaság azzal kezdte, hogy új könyvek kiadásával igyekezett előmozdítani a magyar irodalom emelkedését, másrészt kapcsolatot keresett a világirodalom legjelesebb termékeivel. A nagy szakadé-

kot, amely még akkor az irodalom és a közönség között tátongott, áthidalni és összekötni igyekezett. Mindjárt kezdetben Bulwer, Balzac, Dickens, Hugo Viktor, Cervantes, Boccaccio műveit a legkiválóbb írókkal magyarra fordíttatta és a nagyközönség számára hozzáférhetővé tette. Azután pályatételekkel igyekezett a fiatal nemzedék munkakedvét élesíteni. Egy ilyen pályázatának köszönhető Arany János fölfedezése. Amikor az „Elvesztett alkotmány“ jellegű leveléből az Arany János név került ki, annyira ismeretlen volt a hangzása, hogy a bizottság álnévnek hitte és a szalontai hatósághoz fordult azzal a kérdéssel, vajjon csakugyan van-e ott egy Arany János nevezetű ember. Szintén a Kisfaludy-Társaság pályázatának köszönjük irodalmunk legremekesebb művét, a „Toldi“-t, s tudvalevő, hogy „Az ember tragédiá“-ját is a Kisfaludy-Társaságban fedezte föl és mutatta be először Arany János.

A Társaság örvendetes megerősödését több mint egy évtizedre visszavetette a szabadságharcot követő elnyomatás. Csak 1860-ban kezdett újból munkába, amikor az elnöki székben báró Eötvös József ült s a Társaság igazgatói tisztét Arany János töltötte be. Ebből az időből való a Kisfaludy-Társaság legnagyobb vállalkozása, a teljes Shakespeare és Molière valamennyi darabjának magyarra fordítása. Ezt követte a teljes Sophokles, majd a francia klasszikusok és az angol regény közvetítése, ami akkor mind új és nálunk ismeretlen terület volt. Egy évszázad alatt több mint 500 kiadványa jelent meg a Társaságnak, s az is az elévülhetetlen érdemei közé tartozik, hogy a magyar népköltészet rendszeres gyűjtését ő kezdte meg és folytatta évtizedeken át e század elejéig.

Új korszaka kezdődik a Kisfaludy-Társaságnak, amikor Gyulai Pál, a legnagyobb magyar esztétikus és kritikus, állott az élére. Utána Beöthy Zsolt, a maga idejének legkiválóbb

stílművésze, vezette 22 évig a Társaságot. Az ő egyéniségén keresztül került ekkor a Kisfaludy-Társaságban legteljesebb összhangba az európai és a magyar, a nyugati kultúra és a népi sajátosság. Beöthy halála óta több mint másfél évtizede Berzeviczy Albert áll a Társaság élén. Újból súlyos megpróbáltatásokat kell kiállania: több milliós vagyona elvesz s nagy válságok viselik meg a magyar szellemi életet. A Társaság azonban ma is szilárdan áll azokon az elvi alapokon, amelyeket száz esztendőn keresztül híven szolgált: csiszolni a magyar ízlést és a magyar stílust, őrizni a hagyományokat, s a legtökéletesebb nemzetit összeegyeztetni a legmagasabbrendű európaisággal. Ezekben az alapelvekben dicsestül meg a multja s reményteljesen mutatkozik a jövője. Multjában kiváló erdélyi szellemek is közre munkáltak. Hisszük és reméljük, hogy így lesz ez a jövőben is.

A világsajtó adatai.

A Magyar Statisztikai Szemle legutóbbi számában dr. Elekes Dezső igen érdekes adatokkal világítja meg Magyarországot és a nagyvilág sajtóviszonyait. Kimutatásából mindenekelőtt az derül ki, hogy a mai forrongó korszakban a sajtón keresztül minden ország szükségét érzi a minél sokrétebb és minél színesebb szellemi megnyilatkozásnak. A statisztika szerint Magyarországon 1934-ben 1476 újság, folyóirat és hetilap jelent meg. Ez a nyolc év előtti viszonyokhoz képest óriási emelkedést mutat, amennyiben 1926-ban még csak 934 újságról tudott a statisztika. A válság ideje alatt tehát a gazdasági pangás ellenére is, talán a nagyobb nyugtalanság és bizonytalanság miatt, a sajtótermékek nem vesztették életerejükből. Viszont a gazdasági válságra vall az a jelenség, hogy csökkent a napilapok és a hetilapok száma s ezzel szemben általában mindenütt emelkedett a ne-

gyedévenként megjelenő folyóiratok száma. A fenti 1476 sajtóterméknek a napi példányszáma 570.000, ami 170 milliós évi példányszámot tesz ki. Az 1476 lap azt jelenti, hogy 5985 emberre esik egy újság vagy folyóirat.

Ez a szám meglepően közel áll az Egyesült Államok lapjainak és lakosságának a viszonyához: ott 5833 lélek esik egy lapra, pedig a lapoknak a száma tizenháromszor akkora: 21.398. Elképzelni is nehéz, hogy mennyi szerkesztőséget, kiadóhivatalt s rikkancsot jelent ez a rengeteg lap. Az Egyesült Államok után Japán következik körülbelül feleannyi lappal, 11.118-al. Igaz, hogy Japán lakossága is kisebb s így 6048 emberre jut ott egy újság. Ezután Németország jön a sorban 9385 lappal s itt pontosan 7000 emberre jut egy újság. A szovjetben 8787 lapot szerkesztenek s mégis csak 15.079 emberre jut egy-egy. Feltűnő, hogy Angliának alig van valamivel több újságja, mint nagy gyarmatának, Indiának. Az arány 5651:5114. Persze, ha a lakosság számához viszonyítjuk ezeket az adatokat, a kép egészen másként fest. Itt az arány 8123:62.203.

Nagyon jó helyen áll Csehszlovákia a maga 4547 lapjával és az egy emberre eső 3260-as viszonyszámával. A világ-ranglistában ő a nyolcadik. A lapok számát tekintve Románia is Magyarország előtt van: itt körülbelül 400 lappal jelenik meg több, 1682 (statisztikánk szerint 1923-ban 226 magyar lap jelent meg Romániában). Viszont a lakossághoz viszonyítva, a helyzet jóval kedvezőtlenebb, mint Magyarországon, mert a magyar 5985-tel szemben Romániában 10.002 lakóra jut egy-egy újság. Még hátrább áll Jugoszlávia az 596 újságjával, amelyből csak 23.987 emberre jut egy. A lakosság számához viszonyítva az első helyet a kis Dánia tartja, ahol 2352 lap jelenik meg és 1554 emberre jut egy. Ez azt jelenti, hogy a három és félmillió lakósu Dániában a napi példány-

szám több mint két millió. Dánia után a másik északi állam, Norvégia, következik, azután Svájc, Belgium, az említett Csehország, majd Svédország és Kanada. Természetesen ezek az adatok akkor volnának teljesek, ha a statisztika arra is megtudna felelni, hogy minőségileg mit jelentenek ezek a számok. Ez azonban már a szociográfia feladatkörébe tartozik.

Magyar könyvbehozatal Romániába.

Az utóbbi években fokozatosan emelkedett a magyar könyvek behozatala Romániába. Az 1931. és 1932. két év alatt 531 kérvényt nyújtottak be a magyarországi könyvkiadók a román sajtóellenőrző hivatalhoz. — 1933-ban 322 kérvény érkezett, 1934-ben már 755 és az elmúlt 1935-ben pedig 1005. Az utóbbi 1005 kérvényből mindössze 34-et (3.35%) utasítottak vissza. Nem tudni, hogy ez a csekély szám a könyvvizsgálat enyhülésének tulajdonítható-e, vagy inkább annak, hogy a könyvkiadók tapasztalatokat szereztek az engedélyezés föltételeiről. A könyvbehozatal mennyisége tehát jelentékenyen megnövekedett, minősége azonban, amelyet már a múlt évben kifogásoltunk (E. M. 1935.79. l.), egyáltalában nem javult. Az engedélyt nyert könyveknek mintegy 80%-a egészen könnyű fajsúlyú, olcsó irodalmi termék, vagy éppen ponyva, amely valósággal elárasztotta Erdélyt. A helyzet a mult-hoz képest csupán annyiban javult, hogy néhány értékesebb szépirodalmi termék is engedélyt kapott, mint pl. Harsányi Zsolt: Magyar rapszódia, Surányi Miklós: Egyedül vagyunk, Móricz Zsigmond: A boldog ember. A tudományos könyvek azonban — pedig kifogásra ezek nem igen adhatnak okot — nem hogy emel-

kedtek volna, hanem apadtak. Mindössze csak ezeknek az engedélyezéséről tudunk: Babits Mihály: Az európai irodalom története, Hóman-Szekfü: Magyarország története, 3. k. Farkas Gyula: A fiatal Magyarország, Matolcsi Mátyás: Agrárpolitikai feladatok, Pauler Ákos: Bevezetés a filozófiába, Tóth Tihamér összes munkái.

Új magyar folyóiratok.

A közelmúltban ismét egész sora indult meg az új magyar folyóiratoknak. A legkiemelkedőbb köztük Bartók György szegedi egyetemi tanárnak filozófiai folyóirata, a *Szellem és Élet*, s a Mitrovics Gyula debreceni egyetemi tanár szerkesztésében megjelenő *Esztétikai Szemle*. Az előbbi főleg a filozófiával érintkező tudományokkal való kapcsolatokat iparkodik ápolni, az utóbbi a Magyar Pszichológiai Társaság esztétikai szakosztályának lesz a szócsöve. Jelentős kezdemény a *Családi Kör* címmel megindult családvédelmi folyóirat is, amelyet Pettkó-Szandtner Aladár szerkeszt. A gyermek- és a családvédelem valamennyi kérdését felöleli ez a hézagpótló havi szemle. Állampolitikai, szociálgazdasági és kulturális kérdéseknek szenteli hasábjait a Deák Ferenc-Társaság nem régen megindult folyóirata, az *Országút*. A Gyomlay László szerkesztésében megindult *Színház Művelődés* a művészi és irodalmi eseményekről igyekszik rendszeres tájékoztatást nyújtani. Általában minden téren új kezdeményezések mutatkoznak, amelyek a régi kereteket tágítani és friss tartalommal megtölteni igyekeznek. Bizonyos, hogy sok kezdeményezés elsorvad belőlük, de az is kétségtelen, hogy a jövő formáit és útjait ők egyengetik.